

آیین های سنتی مُحَرَم در شوشتر (بخش دوم)

میلاذ خیاط^۱

مسعود ولی عرب^۲

چکیده

سنت های محرم در شوشتر زیاد هستند در این پژوهش به مراسم ای وا ویلا و سبیل عطشان (آب رسانی به تشنگان) که از زیر مجموعه سنت های مقلت خوانی می باشد پرداخته می شود. مراسم ای وا ویلا در بین مردم شوشتر از جایگاه ویژه ای برخوردار است با توجه به اینکه این مراسم خاص مسجد آل طیب است و سنت های خاص عزاداری شوشتر فقط در این مسجد انجام می گردد خطر فراموشی در بعضی از آیین های ان احساس می شود. سبیل عطشان یک نوع سقایی به شیوه ی سنتی بوده، که در گذشته در تمام مجالس شوشتر برگزار می شد اما در حال حاضر منحصر به مسجد آل طیب شوشتر بوده و تنها کسی که سبیل خوانی را انجام می دهد جناب آقای حاج عبدالرضا سلحشور است. در این پژوهش از روش توصیفی به کمک منابع کتابخانه ای و مشاهدات میدانی برای گردآوری مطالب استفاده شده است امید است این پژوهش مورد نظر پسند صاحبان و متولیان امر قرار گیرد. **واژگان کلیدی:** ای وا ویلا، سبیل عطشان، فرهنگ محلی، مسجد آل طیب، شوشتر.

۱. کارشناسی ارشد عمران، مدرس دانشکده سما دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر و پژوهشگر فرهنگ محلی شوشتر.

۲. دکترای تاریخ ایران بعد از اسلام و پژوهشگر تاریخ محلی شوشتر. m.valiarab@yahoo.com.

مقدمه

شهر اسلامی به شهرهایی اطلاق می شود که در سرزمین های دارای فرهنگ و اعتقادات نشأت گرفته از دین اسلام ایجاد شده شهرنشینی و شهرهای اسلامی، دوره ای مشخص یا رشد یافته اند و محدود (چهارده قرن پیش تاکنون) را در بر می گیرد. اهمیت دین اسلام و فرهنگ اسلامی در شکل گیری الگوی خاصی از زندگی شهری در بخشی از جهان با تاریخ معماری، اجتماعی و سیاسی مشخص سبب شده که محققان با در نظر گرفتن ویژگی های عام شهر در تعیین شهرهای اسلامی، مبنایی را برای مطالعات خود فراهم سازند. به طور کلی شهرهای اسلامی دارای عناصر شهرسازی خاصی هستند که به خاطر وزنه اجتماعی- اقتصادی آن ها و کارکرد ویژه این عناصر و قرارگیری سایر عناصر شهری در تبعیت از این مشخصه ها، در هسته های اکثر شهرهای تاریخی دارای موقعیت تراز اول و برتر نسبت به سایر عناصر شهرسازی هستند؛ این عناصر عبارتند از: ارگ، مسجد جامع، بازار.

با توجه به اینکه دولت اسلامی در شهر تولد یافته و با توجه به این که تشکیل این دولت برای اولین بار در «مسجد» صورت گرفت، بنابراین وجود مسجد بزرگ و جامع یکی از مشخصات اصلی شهر دوره اسلامی تبدیل گردید. شکل دیگر همبستگی در شهرهای اسلامی بر مبنای سکونت در محله بود. تعصب محله ای در شهرهای اسلامی از پیوندهای در قومی، مذهبی و خاستگاه روستایی ساکنان نشأت می گرفت. **شوشتر** که به عنوان کرسی یا جامع خوزستان در تاریخ مشهور است. در بیشتر ادوار، مرکز این ایالت به شمار می آمده است. مردم شوشتر همانند سایر مردم شهر های باستانی در اثر قدمت نژادی اصلتی که دارند افرادی قانع، بردبار، زحمتکش، متعصب در دین و مذهب و پایبند به رسوم و آداب موروثی می باشند. (نیرومند، ۱۳۸۴: ۳۲)

شوشتر همانند شبه جزیره ای است که لقب **دارالمومنین** را دارد و با پیشینه ای چند هزار ساله خود در کنار رودخانه **کارون** واقع شده است و دلیل نامیدن این شهر علاوه بر **دارالمومنین** به **چهل پیر**، دارا بودن بیش از **چهل بقعه و زیارتگاه** است. که مانند بقعه براء بن مالک انصاری، بقعه سید محمد (فرزند امام موسی کاظم (ع)، بقعه امام زاده عبدالله از نوادگان امام سجاد (ع) و..... را می توان نام برد. (رضوانی پور، ۱۳۹۰: ۱۵)

علمای شوشتر آنقدر در علوم اسلامی پیشتاز بودند که به تبلیغ دین اسلام و مذهب تشیع در دیگر نواحی جهان می پرداختند عزیززاده در کتاب خود چنین می نویسد: «از قرن نهم و با تاسیس دولت صفوی، مذهب تشیع آن هم به واسطه سادات و علمای شوشتر در بین بختیاری ها عمومیت پیدا کرد.» (عزیززاده گل سفیدی، ۱۳۸۸: ۶۰)

درباره کارکرد مدارس و کتابخانه ها و مساجد در شوشتر در دوره قاجار در آگاهی بخشی به مردم، می توان به مقاله **مدارس و کتابخانه های شوشتر در دوره قاجار** رجوع کرد. (ولی عرب و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۹۸-۱۷۱) همچنین در زمینه اوضاع سیاسی- اجتماعی شوشتر در دوره صفویه تا قاجار و

پهلوی، می توان به پژوهش های احمد کسروی، محمد علی امام اهوازی، حمید اسدپور و مسعود ولی عرب رجوع کرد. (کسروی، ۱۳۸۹؛ امام اهوازی، ۱۳۷۹؛ اسدپور، ۱۳۹۷؛ ولی عرب، ۱۳۹۴)

۱- ای وا ویلا؛ (مراسم بین مداحی دو نوحه خوان در شوشتر)

تاریخ دقیقی از برگزاری مراسمات مذهبی در شوشتر وجود ندارد اما با توجه به بررسی های انجام شده در متون و کتب تاریخی خصوصا کتاب ارزشمند **تذکره شوشتر** نوشته علامه سید عبدالله جزایری که این کتاب در دوره افشاریه تالیف شده، چنین آمده است: «در محله ماهنو بقعه ای است که مقام حسین گویند و همیشه جمعیت طایفه قزلباش که در آن جوار می باشند خصوصا جماعت چرخس در آنجا می باشد و در ایام عاشورا رسم تعزیت و مرثیه خوانی و سایر رسومی که در بلاد شیعه معمول است در آنجا بنا به عمل می آورند.» (جزایری، ۱۳۸۸: ۹۸)

با توجه به متن بالا می توان به این موضوع صحنه گذاشت که حداقل از دوره صفویه تاکنون مراسمات عزاداری برای سید و سالار شهیدان و ائمه اطهار (ع) در شوشتر برگزار می گردد.

با توجه به این پیشینه تاریخی می توان نتیجه گرفت که سبک ها و مراسمات خاص در زمینه عزاداری برای ائمه اطهار در شوشتر از قرن ها پیش رواج داشته و برخی از این مراسمات رو به فراموشی هستند و این مهم لزوم ثبت، حفظ و نگهداری این مراسمات را بیش از پیش بر ما لازم و ضروری می نماید. با توجه به پرورش علما و دانشمندان تراز اول در شوشتر علما این شهر یکی از مروجین اصلی تشیع در جهان بودند تا جایی که به این شهر لقب **دارالمومنین** را دادند. عزاداری نیز مانند خیلی از رسم و رسومات

در شوشتر در طول تاریخ دستخوش تغییراتی شده است اما هنوز در مسجد آل طیب (بَعْکُون) بعضی از این آئین ها به قوت خود باقی است و دست اندرکاران برگزاری این آئین در تلاشند تا با حفظ نکات مذهبی سنت ها و آئین های گذشته ی این برنامه ها را حفظ نمایند.

مراسم **ای وا ویلا** در بین مردم شوشتر از جایگاه ویژه ای برخوردار است با توجه به اینکه این مراسم خاص **مسجد آل طیب** است و سنت های خاص عزاداری شوشتر فقط در این مسجد انجام می گردد خطر فراموشی در بعضی از آیین های ان احساس می شود. (خصوصا ذکر ای واویلا که بین دو نوحه خوان انجام می گردد و همچنین مراسم خاص **سقایان شوشتر (سبیل عطشان)** که فقط در این مسجد انجام می گردد). به این دلیل حفظ و نگهداری آن بسیار ضروری است.

۱-۱. نحوه اجرای این مراسم

در بین شیعیان، مرثیه خوانان، مداحان و شاعران اهل بیت از جایگاه ویژه ای برخوردار هستند البته ثواب اخروی مرثیه خوانان، مداحان و شاعران اهل بیت (ع) در پیشگاه باری تعالی محفوظ است. امام صادق (ع) در مورد ارزش مداحی و نوحه خوانی برای اهل بیت (ع) خصوصا در وصف امام حسین (ع)

می‌فرماید: «هیچ فردی نیست که درباره حسین(ع) شعری بسراید و بگرید و با آن بگریاند مگر آن که خداوند، بهشت را بر او واجب می‌کند و او را می‌آمرزد.» (رجال طوسی، ۱۳۷۳: ۲۸۹)

امام باقر (ع) نسبت به کسانی که در روز عاشورا نمی‌توانند به زیارت آن حضرت بروند، اینگونه دستور عزاداری دادند و فرمودند: «بر حسین علیه السلام ندبه و عزاداری و گریه کند و به اهل خانه خود دستور دهد که بر او بگریند و در خانه اش با اظهار گریه و ناله بر حسین علیه السلام، مراسم عزاداری بر پا کند و یکدیگر را با گریه و تعزیت و تسلیت گویی در سوگ حسین علیه السلام در خانه هایشان ملاقات کنند.»

تاریخ دقیقی از برگزاری مراسمات حسینی در شوشتر وجود ندارد لیکن با توجه به بررسی های انجام شده در متون و کتب تاریخی خصوصا کتاب ارزشمند تذکره شوشتر می توان حدس زد که در دوره صفویه و افشاریه و زندیه این مراسمات در شوشتر برگزار می شده است: «در محله ماهنو بقعه ای است که مقام حسین گویند و همیشه جمعیت طایفه قزلباش که در آن جوار می باشند خصوصا جماعت چرکس در آنجا می باشد و در ایام عاشورا رسم تعزیت و مرثیه خوانی و سایر رسومی که در بلاد شیعه معمول است در آنجا به عمل می‌آورند.» (جزایری، ۱۳۸۸: ۹۸)

مردمان شهر شوشتر در طول تاریخ نشان داده اند که از عاشقان اهل بیت (ع) هستند و در برگزاری مراسمات مذهبی همیشه پیشتاز بوده اند. مردم شوشتر در برگزاری مراسمات سبکی منحصر به فرد دارند ولی عزاداری نیز مانند خیلی از آئین ها در شوشتر در طول تاریخ دستخوش تغییراتی شده است اما هنوز در مسجد آل طیب (بَعْکُون) بعضی از این آیین ها به قوت خود باقی است و دست اندرکاران برگزاری این آیین در تلاشند تا با حفظ نکات مذهبی سنت ها و آیین های گذشته ی این برنامه را حفظ نمایند. در قدیم بیشتر مردم شوشتر برای عزاداری به سینه زنی می پرداختند. اشعار، مداحی و سینه زنی در شوشتر باز هم با سبک شوشتری ها انجام می گرفته است.

۱،۲. سبک های مختلف سینه زنی در شوشتر.

مداحی سینه زنی در شهرستان شوشتر به سه سبک انجام می شود:

۱- مداحی سنتی شوشتر.

۲- مداحی سبک مهر پوری.

۳- مداحی سبک نجفی.

در سبک مداحی سنتی شوشتر و سبک مهرپوری مداحی به این نحو اجرا می شود که اشعار با گویش محلی شوشتری و یا از شاعران بنام شوشتر با همان سبک قدیم و سنتی شوشتری توسط مداحان سنتی شوشتر خوانده می‌شود سینه زنی شوشتری نیز به این شکل است در جواب سر نوحه(دَم) و جاهایی که مداح آرام نوحه می‌خواند عزاداران به سر می‌زنند و در جاهایی که مداح فراز می‌خواند

سینه زنی به صورت دو دست یک دست انجام می شود^۱. این سبک سینه زنی در بین کل مردم شوشتر مرسوم است.

اما در سبک **نجفی** سینه زن جواب سر نوحه ندارد تا در زمانی که سینه زن سر نوحه جواب بدهند استراحت کند. باتوجه به اینکه سینه زنی **سبک نجفی** فشار فیزیکی بسیار زیادی به سینه زن می آورد، در بین دو نوحه مراسم خاصی برگزار می گردد به نام **ای واویلا** که این مراسم برای جابه جایی **دو نوحه خوان** استفاده می گردد.

در این مراسم بعد از اتمام خواندن نوحه خوان اول شخص خوش صدایی که صدای بلند و رسایی دارد اشعاری در مورد عزاداری اهل بیت (ع) و شهدای دشت کربلا می خواند (که به **ای واویلا** معروف است) و بعد از آن نوحه خوان بعدی شروع به نوحه خوانی می کند.

معمولا اشعار خوانده شده در مراسم ای وا ویلا با توجه به اینکه در کدام شب از شب های مراسم قرار داریم خوانده می شود مثلا در شبی که **مقتل حضرت علی اکبر (ع)** خوانده می شود اشعاری در باب آن حضرت بزرگواری خوانده می شود.

اشعار این سبک از آواز مربوط به شاعرانی چون **محتشم کاشانی**، **کلیم کاشانی** و نیز **وفایی شوشتری**، **شباب شوشتری**، **مُحَب شوشتری**، **سَخایی شوشتری** می باشد در حال حاضر خوانندگانی که این سبک از خوانش را کماکان اجرا می نمایند عبارت اند از: **استاد حاج مهدی شنگل زاده**، **استاد حاج عبدالرضا فرهی**، **استاد کشمیری** و **استاد اکبر بذرچین** می باشند. کیوان پهلوان در این باره چنین می نویسد: «هر نوحه ای که خوانده می شود معمولا در وسط اشعار نوحه، سینه زن ها روی زمین می نشینند. کسی که صدای کله (صدای رسا) داشته باشد آوازی به نام (واویلا) سر می دهد. مثلا این شعر را در مایه دشتی (افشاری) و یا اصفهان می خواند: «فریاد از غریبی و بی یاری حسین (ع)»

در کربلا باران تیر بود و حسین (ع) را سپر نبود
زهرها به سینه کرد سپر داری حسین (ع)
نوحه خوان در انتها و فرود خوانش می گوید:
بلند بگو (یا حسین) و سینه زن ها دست راست را به طرف آسمان بلند کرده و با مشت گره کرده هم
صدا می گویند (یا حسین)». (پهلوان، ۱۳۹۵: ۱۸۸)

۱ - به این صورت که هر دو دست بالا می روند و فقط دست راست به سینه برخورد می کند و بار بعد هر دو دست بالا برده می شود و اینبار هر دو دست بر سینه زده می شود.

البته قبل از اینکه شعر را بخواند دست بر گوش می گذارد و می گوید (ای واویلا) علت نام گذاری این مراسم با نام (ای واویلا) این است که تمام ای واویلا گویان ابتدا آواز و خوانش خود را با ای واویلا آغاز می کنند.

معمولا در مراسم سنتی شوشتر چندین مداح به نوحه خوانی می پردازند؛ در نوحه خوانی شوشتر اولین مداحی که بعد از سخنران به مداحی می پردازد. قبل از مداحی برای سینه زنی به مختصری مرثیه خوانی در دستگاهی که نوحه بر روی آن تنظیم گردیده می پردازد هدف از این کار آماده نمودن سینه زن و همچنین کُوک نمودن دانگ و صدای خود جهت اجرای نوحه است، و بعد از مرثیه به نوحه خوانی می پردازند دیگر مداحان اجازه مرثیه خوانی را ندارند عموماً کهن سال ترین مداح اولین مداحی بعد از سخنرانی را برعهده می گیرد. این سبک از خوانش با توجه به ویژگی های خاص آن و نیز با توجه به ورود سبک های جدید و بی اصالت متاسفانه رو به فراموشی می باشد و لزوم ثبت و ترویج آن به نسل جوان بسیار لازم و ضروری می باشد.

۱.۳. همراهی مردم در مراسم های مذهبی

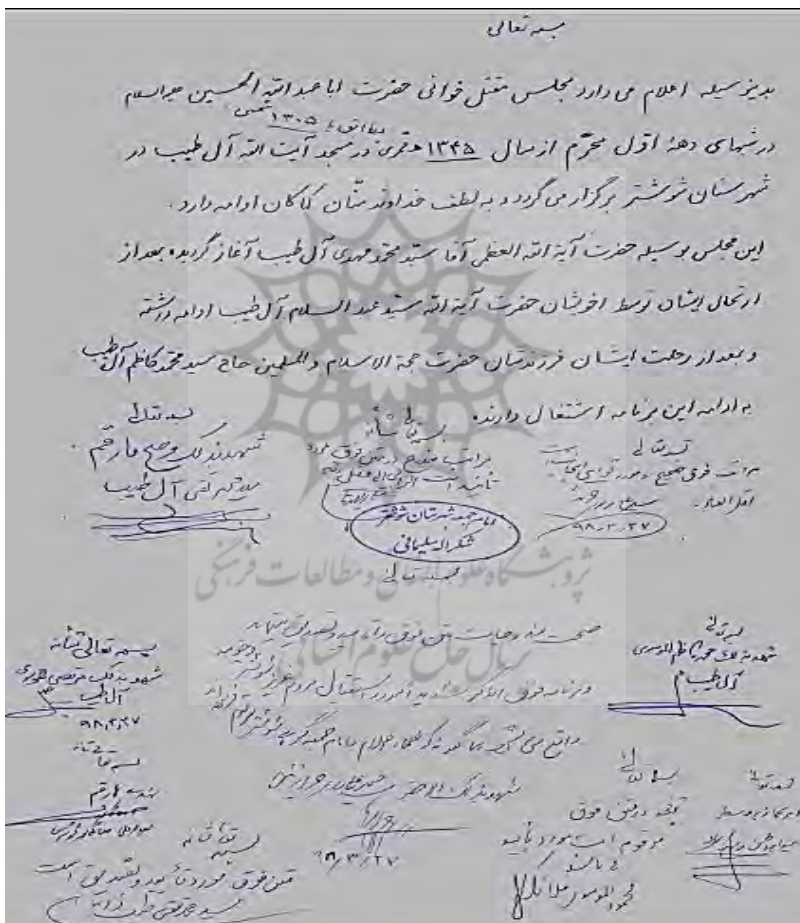
این مراسم بخشی از اعتقادات مذهبی، فرهنگی مردم را در برمی گیرد که با توجه به ارادات خالصانه مردم این دیار به اهل بیت (ع) تمامی زندگی مردم در تمامی موارد ذکر شده را، تحت شعاع قرار می دهد به گونه ای که مردم با خلوص نیت و تمامی جان و مال خود به استقبال و پیشواز سوگواری اباعبدالله حسین (ع) و یارانش می روند. این مسئله ریشه در اعتقادات مردم منطقه و ارادت ایشان به سیدالشهداء و سادات آل طیب به عنوان وارثان اهل بیت می باشند.

مجالس و عظ حضرت سیدالشهداء در دهه اول محرم در جای جای جهان وجود دارد ولی با این سبک و سیاق تاکنون در جایی دیده نشده است. به طوری که مرحوم آیت الله العظمی حاج سید عبدالله شیرازی «اعلی الله مقامه الشریف» با گوش دادن به یکی از منبرهای مقتل خوانی مسجد آل طیب شوشتر چنین بیان می کنند: گمان نمی کنم در هیچ جای عالم به این شکل (مقتل خوانی مسجد آل طیب شوشتر) مقتل خوانی صورت بگیرد.

این نوع مقتل خوانی به شیوه ی سنتی منحصر به این مسجد بوده و به صورت موروثی نسل به نسل و اعظین و خدام آن به سیدالشهدا اظهار ارادت می کنند. در این مراسم همه چیز کاملاً سنتی برگزار می شود سخنرانی، سقایی (سبیل عطشان)، تغییر دو نوحه خوان (ای واویلا)، خدمت رسانی، مداحی و... همه چیز رنگ و بوی کاملاً سنتی دارد.

همراهی، اتحاد، همدلی مردم بواسطه ی اعتقادات مذهبی شان به گونه ای که در این مسجد و جهت این امر، خیل عظیمی از مردم شوشتر و حومه ی آن برای پاسداشت و جهت عزای امام حسین و گوش دادن به مقتل خوانی گرد هم می آیند و هر دسته، گروه و یا فردی به نحوی سعی در نشان دادن

ارادات خود به اهل بیت و سرور شهیدان عالم امام حسین (ع) دارد. به صورتی که مردم به صورت کاملا خود جوش مواكب كوچكى براى پخش نذرى، آب، شربت، چای و ... برپا می کنند. با توجه به برگزاری مراسم به صورت كاملا سنتی تاکنون بدعت های جدید وارد این مراسم نشده است. اما بعضی از مراسمات خاص این مسجد در خطر فراموشی قرار دارند. هر سال توسط هیئت امناء مسجد آل طیب و هیات های مذهبی برنامه ریزی مفصلی برای برگزاری هر چه بهتر این مراسمات انجام می گیرد. استاد صالحه (مهدی آبادی) در حال تدوین کتابی در رابطه با سنت ها و مراسمات خاص عزاداری در شوشتر است.

تاییدیه و نوشتار حضرات آیات و علمای خوزستان در مورد

مقتل خوانی سنتی مسجد آل طیب شوشتر

مراسم ای وایلا

برگزاری مراسم مقتل خوانی سال ۱۳۹۵

به دلیل استقبال عموم شوشتریان از این مراسم در مسجد آل طیب ، برخی از علاقه مندان در خیابان حضور دارند و به خاطر شلوغی نتوانستند وارد مسجد شوند.

پرتال جامع علوم انسانی

تصویری از حاج عبدالرضا فرهی در حال خوانش ای وا ویلا (سال ۱۳۹۵)

تصویری از حاج مهدی شنگل زاده در حال خوانش ای وا ویلا (سال ۱۳۹۸)

۲. مراسم آب رسانی و سیراب کردن تشنگان (سبیل عطشان)

سبیل عطشان

سبیل در لغت به معنی راه و طریق است و عطشان به معنی تشنگان مراد از سبیل عطشان به این منظور است که راه را باز کنید تا به تشنگان آب برسانم.

آب رسانی و سیراب کردن تشنگان از بالاترین تقربها و شایسته ترین اعمال است. در اسلام نیز این نوع خدمات مورد تعریف و تمجید و تشویق قرار گرفته است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: «برترین کردارها خنک کردن جگر سوخته یعنی آشاماندن آب است.»

یکی از افتخارات حضرت عباس (ع) در کربلا، سقایی یعنی تهیه و تأمین آب برای سپاه حسینی بود. به همین مناسبت، یکی از القاب ایشان «سقا» بود. شهادت حضرت ابوالفضل (ع) نیز با سقایی ایشان پیوند داشت؛ زیرا سرانجام، حضرت در راه تهیه آب و در نزدیکی فرات به درجه شهادت رسید. شیخ محسن ابوالحب (وفات ۱۳۰۵ هجری قمری) در بیت شعری می گوید.

إذا كان ساقی الحوض فی الحشر حیدر

فساقی عطاشا کربلاء ابوالفضل:

اگر ساقی حوض کوثر در فردای قیامت حیدر است، سقای تشنگان کربلا ابوالفضل است. از آنجایی که مردم شوشتر ارادت بسیار خاصی به اهل بیت (ع) به ویژه حضرت ابوالفضل العباس (ع) دارند، سقایان شوشتر مراسم بسیار ویژه ای نیز برگزار می کنند که در نوع خود بسیار بی نظیر است. در مراسم عزاداری شوشتر (در حال حاضر سبیل خوانی فقط در مراسم **مقتل خوانی مسجد آل طیب**) زمانی که مجلس به حدی رسید که باید منبر شروع شود در حدود ۱۰ دقیقه قبل از شروع **مجلس**، مراسمی توسط سقایان مسجد انجام می شود به نام (سبیل عطشان) که در نوع خود بی نظیر است.

در این مراسم یک نفر سبیل خوانی می کند و دیگر سقایان در میان مردم می چرخند و کار سقایی را انجام می دهند معمولاً سقایان این کار را با یک مشک (و یا کوزه ای) در دست و کاسه در دست دیگر انجام می دهند سبیل خوان اشعاری در باب **واقعه عاشورا، ثواب سقایی** خصوصاً سقای دشت کربلا حضرت عباس (ع) با صوتی خوش و دلنشین در (دستگاه چهارگاه، دستگاه شور (آواز دشتی و یا آواز افشاری) با حُزن بسیار بالایی می خواند این اشعار معمولاً از اشعار شاعرانی چون **حکیم وفایی شوشتری، شهاب شوشتری، مَحَب شوشتری، سخایی شوشتری و محتشم کاشانی** استفاده می شود.

در کتاب موسیقی شوشتر نوشته **مهشید نقاش پور** در مورد **سبیل عطشان** چنین نوشته است: «در مراسم عزاداری محرم شوشتر، کسی بین مردم می چرخد و در حال آب دادن به مردم این مقام را با صوتی خوش می خواند:

زان تشنگان هنوز به ایوق (عیوق) می رسد   فریاد العتش ز بیابان کربلا (نقاش پور، ۱۳۸۶: ۶۸-

(۵۹)

بعد از هر ۲ بیت که سبیل خوانی خوانده می شود معمولاً سبیل خوان می گوید بلند بگو یا حسین و مردم دست راست را بلند می کنند و می گویند یا حسین این دم^۱ گرفتن از مستمعین معمولاً ۷ بار انجام می شود و در اصل ۱۴ بیت خوانده می شود ذکر این نکته قابل اهمیت است که بسته به بزرگی

۱. جواب دادن مردم به مداح در اصطلاح دم گرفتن گفته می شود.

مجلس گاهی این مراسم تا ۳۰ بیت نیز ادامه دارد تا سقا های مجلس بتوانند همه مستمعین را سیراب کنند. در آخر مراسم سبیل یا عطشان سبیل خوان ۳ مرتبه می گوید سبیل یا عطشان و اگر کی دو دست خود را به نشانه گرفتن آب بالا نیاورد معلوم می شود که تمام مستمعین سیراب شده اند و مراسم به پایان می رسد.

این رسم از چند جنبه اهمیت دارد :

- ۱- این کار باعث می شود که در یک زمان کوتاه، تمام مردم سیراب می شوند
- ۲- ذهن مردم برای شروع مراسم مقتل خوانی آماده می شود.
- ۳- در زمانی که مقتل خوانی شروع می شود کسی در بین مردم (درون مسجد) سقایی نمی کند و آب به مردم نمی دهد تا باعث حواس پرتی مردم شود یا کمتر کسی برای آشامیدن آب به سقاخانه مراجعه می کند.
- ۴- باعث آشنایی بیشتر مردم با ارزش و ثواب سقایی می گردد.
- ۵- ارادت خاص مردم شوشتر به حضرت عباس (ع) سقای دشت کربلا را بیشتر نشان دادن می دهد.
- ۶- این مراسم شور خاصی به مراسم می دهد خصوصاً زمانی که مستمعین دست راست بلند کرده و یا حسین (ع) می گویند.

البته در بین مردم شوشتر مراسم سبیل عطشان با نام های سبیل الله حسین و صبیر عطشان نیز نامیده می شود .

۲.۲.۲. قدمت این مراسم

تاریخ دقیقی از پیدایش این سبک خاص سقاییت که منحصر به مجالس شوشتر است وجود ندارد، اما امروزه در کمتر مسجد یا حسینیه ای این مراسم اجرا می شود. و در حال حاضر این مراسم در شوشتر فقط در مسجد آل طیب (ع) برگزار می گردد.

علامه شیخ جعفر شوشتری صاحب کتاب مجالس المومنین (اشک روان بر امیر کاروان) از مقتل خوان بزرگ تشیع محسوب می شده است و بعد از او، آیت الله العظمی آقا سید محمد مهدی آل طیب مقتل خوانی را در شوشتر رواج داده است. به گفته اهل فن پایتخت مقتل خوانی کشور مسجد آل طیب شوشتر است. این مراسم سوگواری در دوازده شب اول ماه محرم (دهه اول محرم) از دیر باز تاکنون برپا بوده است و مقتل خوانی و نوحه خوانی بر اساس سبک های قدیم شوشتری در این مراسم اجرا می شود. که هر ساله بالای بر ۱۰ هزار نفر در هر شب (در دهه اول محرم) در این مراسم شرکت می کنند به نوعی که مساجد، حسینیه ها، منازل، کوچه ها و خیابان های اطراف مملو از جمعیت می شود. در ابتدا مقتل خوانی مسجد آل طیب در ۱۴ شب برگزار می شده که در حال حاضر در ۱۲ شب برگزار می گردد.

با توجه به تحقیقات صورت گرفته حداقل این مراسم در اواخر دوره قاجار برگزار می شده اما با توجه به تاییدیه حضرات آیات از سال ۱۳۴۵ هجری قمری (مصادف با ۱۳۰۵ هجری شمسی) به این صورت که اکنون برگزار می شود بر پا بوده است، که به تایید علمای طراز اول استان خوزستان نیز رسیده است.

این مراسم در بین مردم شوشتر از جایگاه ویژه ای برخوردار است. مراسم (سبیل عطشان) در قدیم، در تمام مساجد، حسینیه ها برگزار می شد اما امروزه سال به سال کمتر مورد توجه متولیان سقایت در مجالس قرار می گیرد تا حدی که برگزاری این مراسم منحصر به مسجد آل طیب شوشتر شده است و در هیچ جای دیگر اجرا نمی گردد. و خطر فراموشی بسیار این مراسم را تهدید می کند به این دلیل حفظ و نگهداری آن بسیار ضروری است.

تصویری از مراسم سبیل عطشان؛ سال ۱۳۹۸ پیرغلام حسینی، حاج عبدالرضا فرهی (سلحشور)

کیوان پهلوان دلیل این اختلاف را در کتاب خود چنین می داند: «در گذشته گاه میان دو هیات و یا دو محله موگیهی و کهواز حتی درگیری به جهت رقابت در هرچه باشکوه تر اجرا شدن مراسمات مُحرم ایجاد می شد.» (پهلوان، ۱۳۹۵: ۱۸۷). از این متن، می توان به اوج ارادت مردم شوشتر به اهل بیت (ع) پی برد.

از بزرگان سبیل خوان می توان به مرحوم ملا حسین سبیلی ، مرحوم حاج مهدی شالباف، جناب استاد سلحشور و جناب آقای محمد کشمیری اشاره کرد. در حال حاضر تنها سبیل خوان شوشتر جناب آقای سلحشور است که در مسجد آل طیب سبیل خوانی انجام می دهد.

نتیجه گیری

سنت های محرم در شوشتر زیاد هستند که در این پژوهش به مراسم ای و ویلا و سبیل عطشان پرداخته شده است که بخشی از اعتقادات مذهبی، فرهنگی مردم را در برمی گیرد که با توجه به ارادات خالصانه مردم شوشتر به اهل بیت (ع) تمامی زندگی مردم را تحت شعاع قرار می دهد به گونه ای که مردم با خلوص نیت و تمامی جان و مال خود به استقبال و پیشواز سوگواری اباعبدالله حسین (ع) و یارانش می روند.

در تمام نقاط جهان که مراسم عزاداری امام حسین را انجام می دهند سقایت امری اجتناب ناپذیر است اما با توجه به تحقیقات انجام گرفته در هیچ جای دیگری برای سقایی چنین مراسمی که در شوشتر برگزار می کنند را به این شکل و به این مفصلی برگزار نمی گردد.

پیشنهاد های این پژوهش

۱) جلوگیری از ورود بدعت ها ، مثل سبک های جدید مداحی، سینه زنی و آیین های خرافی جدید است.

۲) معرفی بیشتر این مراسم به شیوه سنتی در رسانه های اجتماعی است.

۳) تهیه و تولید فیلم های مستند و قابل عرضه در رسانه ملی و بین المللی جهت آشنایی و معرفی بهتر این فرهنگ عاشورایی کهن در شوشتر می باشد.

۴) تشویق و حمایت بیشتر از بانیان این مراسمات می باشد.

۵) نوشتن کتاب و مقالات ویژه با موضوعیت فرهنگ عاشورایی سنتی در شوشتر است.

۶) مکتوب کردن و نوشتن کتاب مداحی های و اشعار سنتی شوشتر می باشد.

منابع و مآخذ

- اسدپور، حمید؛ ولی عرب، مسعود (۱۳۹۷). بررسی زمینه های شکل گیری انقلاب اسلامی در شهرستان شوشتر، دوفصلنامه تاریخ نامه انقلاب، س ۲، ش ۴، تهران: پژوهشکده امام خمینی(قدس سره)
- امام اهوازی، محمد علی(۱۳۷۹). تاریخ خوزستان، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- رضوانی پور، متین (۱۳۹۰). هر طرف آواز غم(نوحه خوانی در شوشتر)، تهران: سوره مهر.
- جزایری، عبدالله (۱۳۸۸). تذکره شوشتر، تصحیح مهدی کدخدای طراحی، اهواز: تراوا.
- پهلوان، کیوان (۱۳۹۵). فرهنگ گفتاری در موسیقی ایران (استان خوزستان)، تهران: آرون.
- علیزاده گل سفیدی، مصطفی(۱۳۸۸). تشیع در بختیاری، تهران: سرو چمان.
- طوسی،محمد بن حسن(۱۳۷۴). رجال طوسی، تصحیح جواد قیومی اصفهانی، قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه.
- کسروی، احمد(۱۳۸۹). تاریخ پانصد ساله خوزستان، تهران: دنیای کتاب.
- مهدی آبادی، (زیر چاپ). سنت ها و مراسمات خاص عزاداری در شوشتر.
- نیرومند، محمد باقر(۱۳۸۴). یادی از شوشتر ، تهران: انجمن مفاخر فرهنگی.
- نقاش پور، مهشید (۱۳۸۶). موسیقی شوشتر، تهران: مرکز موسیقی حوزه هنری.
- ولی عرب، مسعود، و دیگران (۱۳۹۵). مدارس و کتابخانه های شوشتر در دوره قاجار، فصلنامه تاریخنامه، س ۴ ، تهران: دانشگاه خوارزمی.
- ولی عرب، مسعود؛ بحرانی پور، علی(۱۳۹۴). گرجیان شوشتر در دوره صفویه، فصلنامه پارسه، ش ۲۵، شیراز: دانشگاه شیراز.
- ولی عرب، مسعود(۱۳۹۴). سادات مرعشی شوشتر در عصر تیموریان و صفویان،تاریخنامه ، س ۳، ش ۹، تهران: دانشگاه خوارزمی.
- ولی عرب، مسعود (۱۳۹۴). تحولات سیاسی و اجتماعی شوشتر در عصر قاجاریه، فصلنامه تاریخنامه، س ۳، ش ۱۰، تهران: دانشگاه خوارزمی.
- ولی عرب، مسعود(۱۳۹۴).حاکمان افشاری شوشتر در دوره صفویه، فصلنامه تاریخ نو، ش ۱۳، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

- ولی عرب، مسعود و دیگران (۱۳۹۶). سنت نبوی وقف و جایگاه آن در حیات اجتماعی شوشتر از عهد صفوی تا قاجاریه ماهنامه آفاق علوم انسانی، س ۱، ش ۸، اندیمشک
- ولی عرب، مسعود؛ زاده حسن، جمشید (۱۳۹۷). علمای معاصر شوشتر و جایگاه علمی و فرهنگی آن ها در جهان اسلام، ماهنامه آفاق علوم انسانی، س ۲، ش ۱۸، اندیمشک.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی